

BOSANSKA VILA (BOSNA PERİSİ, 1885- 1914) DERGİSİNDEKİ SİRP YAZARLARIN GÖZÜNDEN OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE KOSOVA VE MANASTIR VİLAYETLERİNDE SIRPLARIN EĞİTİM-ÖĞRETİM GÖRÜNÜMÜ¹

Emina VİLDİÇ²

Geliş: 27.09.2023 / Kabul: 16.04.2024
DOI: <https://doi.org/10.62809/matbuat.1367284>

Öz

Bosna-Hersek'te Avusturya Macaristan döneminde gerek rejimi destekleyen gerek muhalif dergilerin tamamında edebî ve sosyal içerikli yazılar yayımlanmış, bazı dergiler kültür ve edebiyat için özel sütunlar ayırmıştır. Bosna-Hersekli Sırp ve Hırvatlar tarafından çıkarılan gazete ve dergilerin Sırpça veya Hırvatça basılmasına izin verilmiştir. Sırp dergisi kimliğiyle, ilk sayısı 16 Aralık 1885, son sayısı 30 Mayıs 1914 tarihinde çıkarılan *Bosanska Vila* 'nın mevcut 478 sayısının tamamı taranmıştır. Bu çalışmada, *Bosanska Vila* dergisindeki Sırp yazarlarca, o dönem Osmanlı Devleti'ne bağlı Kosova ve Manastır vilayetlerindeki Sırp okulları hakkında yazılan yazılar incelenmiştir. Amaç, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Balkanlarda yaşayan gayrimüslimlerin, Kosova ve Manastır vilayetlerinde yaşayan Sırp lar özelinde eğitim-öğretim durumunu gözlemek ve değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek, *Bosanska Vila* dergisi, Kosova ve Manastır vilayeti, Süreli yayınlar, Eğitim- öğretim.

THE VIEW ON EDUCATION IN KOSOVO AND MANASTIR PROVINCES OF SERBS IN THE LATE OTTOMAN EMPIRE, FROM THE PERSPECTIVE OF SERBIAN WRITERS IN THE BOSANSKA VILA (BOSNIAN FAIRY, 1885-1914) MAGAZINE

Abstract

During the Austro-Hungarian period in Bosnia and Herzegovina, literary and social content articles were published in both supportive and oppositional magazines related to the regime.

¹ Bu çalışma, Temmuz 2022 tarihinde savunulan “Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bulunan (Sarajevski List-Bosanska Vila-Boşnjak-Nada-Behar) Süreli Yayınlarda Türkçe Edebiyat (1850- 1918)” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr.sci, eminavildic@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-8950>.

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

Some magazines dedicated special sections to culture and literature. Newspapers and magazines produced by Serbs and Croats in Bosnia and Herzegovina were allowed to be printed in Serbian or Croatian languages. Under the identity of a Serbian magazine, *Bosanska Vila*, which was first published on December 16, 1885, and had its last issue on May 30, 1914, all 478 issues have been scanned. In this study, articles written by Serbian writers in *Bosanska Vila* magazine regarding Serbian schools in the Kosovo and Manastir provinces, which were part of the Ottoman Empire during that period, have been examined. The aim is to observe and evaluate the educational situation of non-Muslims living in the Balkans during the late Ottoman period, with a focus on the Serbs living in the Kosovo and Manastir provinces.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, *Bosanska Vila* magazine, Kosovo and Manastir provinces, periodicals, education and teaching.

Giriş

Kosova bölgesi, Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı I. Murad tarafından 1389 yılında fethedilerek Üsküp Sancağı'na bağlanmış, 1448 II. Kosova ve 1455'te yapılan seferle bölge tamamen Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Sarınay, 1999: 152). Bu vilâyet devletin merkezinden uzak olmasına rağmen birçok eğitim kurumu Kosova'da İstanbul'dan hemen sonra açılmıştır. II. Abdülhamid döneminde yeni usul eğitime geçilip modern eğitim veren birçok mektep açılmıştır. Bu mektepler 1912 yılında Balkanlar'ın elden çıkmasına kadar eğitim öğretime devam etmiştir.³ Osmanlı Devleti, sınırları içerisinde gayrimüslim cemaatler tarafından yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri ilk kez 1 Eylül 1869 resmî devlet okullarıyla beraber gayrimüslim ve yabancı okullarıyla ilgili uygulamalar yasal bir çerçeveye oturtuldu (Özcan, 2017: 127-128). Bu fermanla Osmanlı Devleti, müslim ve gayrimüslim ayırt etmeksizin tüm tebaasını eşit haklara sahip vatandaş olarak kabul etti. Bahsedilen dönemde devlet, meydana gelen siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak gayrimüslim cemaatler üzerinde tam olarak bir hâkimiyet kuramadı. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası üzerinde bir hakimiyet kurup kurmadığını göstermek değil, Osmanlı'nın son döneminde gayrimüslimlerin de eşit haklara sahip olduklarını göstermek, ayrıca Kosova ve Manastır vilayetlerinde yaşayan gayrimüslim Sırp'ların eğitim-öğretim durumunu gözlemlemek ve değerlendirmektir. 1885-1914 yılları arasında yayımlanan *Bosanska Vila* dergisinin tüm 478 sayısı incelenerek Petar Lešnarević'in 1910 yılındaki 20-22. sayılarında

³ Kosova vilayetinde eğitim-öğretim durumunu daha detaylı öğrenmek için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Nefize Güler'in 2019 yılında savunduğu *Salnamelere Göre Kosova Vilayetinde Eğitim-Öğretim* başlıklı yüksek lisans tezine bakılabilir.

yayımlanan "Prosvjetne prilike Srba u Turskoj" ("Türkiye'deki Sırp'ların Eğitim Olanakları") başlıklı yazısına rastlandı. Bu konuda 1999 yılında Nefize Güler'in savunduğu 'Salnamelere Göre Kosova Vilayetinde Eğitim-Öğretim' başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Arzu M. Nurdoğan tarafından hazırlanan "II. Abdülhamit Döneminde Devletin Kosova'da Açtığı Okullar" isimli makale gibi çalışmalar da incelendi. Bu tezde, çalışmamızdan farklı olarak, o döneme ait Kosova Salnâmeleri temel kaynak olarak kullanılmış ve 21 senelik süreçteki eğitim-öğretim çalışmaları yansıtılmaya çalışılmıştır. Arzu M. Nurdoğan'ın çalışmasının amacı Kosova'daki devlet eğitiminin gelişimini Sultan II. Abdülhamit dönemindeki (1876-1909) Osmanlı hakimiyet anlayışının temel değerleri çerçevesinde incelenmektir. Bu çalışmamızda ise Sırp yazarları tarafından ifade edilen, o dönem Osmanlı Devleti'ne bağlı Kosova ve Manastır vilayetlerindeki Sırp okullarının durumu tablolar eşliğinde gösterilmeye çalışıldı. İlk ve orta okulların sayısı ile öğrenci ve öğretmenlerin sayısı gösterildi.

Edebî ve didaktik nitelikler taşıyan eğlence içerikli *Bosanska Vila* dergisi, Saraybosna'da, Kiril harfleriyle Sırpça ve 30x23 cm boyutlarında basılmıştır. İlk sayısı 16 Aralık 1885, son sayısı 30 Mayıs 1914 tarihinde yayımlanmıştır. 1892 (cilt VII) yılına kadar on beş günde bir neşrolunmuştur. *Bosanska Vila*, Saraybosna'da bulunan matbaalarda yayımlanmıştır. Bunlardan Spindler ve Lüschnner'in, Risto J. Savić'in veya diğer adlarıyla "Risto J. Savić'in ilk Sırp matbaası" manasına gelen Prva Srpska Štamparija Riste J. Savića isimli matbaalarıydı. Ayrıca, "Risto J. Savić ve diğerlerin ilk Sırp matbaası" anlamına gelen Prva Srpska Štamparija Riste J. Savića i drugih'de ve E. Spindler'in matbaasında neşrolunmuştur. Bunların yanı sıra, Bosache Poste adlı matbaada, L.pl.Makanec'in matbaasında, Tir ve Fogler'in matbaasında da çıkarılmıştır. Todor K. Naumović'in elektrik matbaası manasına gelen Električna Štamparija Todora K. Naumović'de, Sırp İştiraki matbaası manasını taşıyan Srpska Dionička Štamparija'da ve hisseli İslam matbaası anlamına gelen Islamska Dionička Štamparija'da yayımlanmıştır.⁴

Derginin editörlüğünü ise farklı dönemlerde Božidar Nikašinić, Nikola Šumonja, Nikola Kašiković (diğer adıyla Nikola T. Kašiković Sarajlija), Dr. Vladimir Čorović ve Petar Kočić yapmışlardır. Derginin tek sahibi Nikola T. Kašiković Sarajlija'dır.

1. İncelenme

Bu çalışmada, Petar Lešnarević'in *Bosanska Vila*'nın 1910 yılındaki 20-22. sayılarında yayımlanan "Prosvjetne prilike Srba u Turskoj" ("Türkiye'deki Sırp'ların

⁴ Pejanović'e göre *Bosanska Vila* dergisi, Saraybosna'daki Risto Savić, Tir ve Fogler, Spindler ve Lüschnner, Srpska dionička (Hisseli Sırp) ve Narod (Halk) basımevlerinde neşrolunmuştur (1961:24).

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

Eğitim Olanakları") başlıklı yazısına odaklanılmıştır. Lešnjarević, Osmanlı Devleti'nin sınırlarında 1909 yılında toplanan verilere göre Kosova ve Manastır vilayetlerinde kurulan Sırp okullarının mevcut durumunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Aşağıdaki tabloda ise 1885-1914 yılları arasında yayımlanan *Bosanska Vila* dergisinin 478 sayısı gösterilmiştir. Derginin yazar kadrosu, mecmuanın onuncu yılı şerefine yapılan anma programının ardından, 30 Aralık 1895 tarihli 23-24 sayılarda basılan ve o güne kadar basılmış metinlerle ilgili istatistikî bilgiler içeren metinde, 546 şiir (bunlardan 484'ü telif ve 62'i tercüme edilmiş şiir), 270 hikâye (191 telif ve 79 tercüme hikâye), 515 halk şiiri (450'si kadın ve 59'u kahramanlık temalı), 354 halk hikâyesi, 1228 atasözü, 631 bilmece, 346 halk falı, 83 bağlama muamma, 21 şölen, 33 halk duası, 3 vaftiz töreni, 106 fotoğraf ve 144 kitap tanıtımının bulunduğu değinilmiş, fakat popüler yazılar hakkındaki sayısal verilere yer verilmemiştir (Kruševac, 1978:318).

Tablo 1. *Bosanska Vila* Dergisinin Sayıları

Cilt	Yıl	Yayımlandığı tarihler ile sayılar	Sayfa Sayısı
I	1885/86	Sayı 1 (16 Aralık 1885) – Sayı 24 (16 Aralık 1886)	384
II	1887	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 24 (16 Aralık)	384
III	1888	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 24 (16 Aralık)	372
IV	1889	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 23-24 (16 Aralık)	380
V	1890	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (16 Aralık)	380
VI	1891	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (30 Aralık)	380
VII	1892	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 30 (Aralık ⁵)	468
VIII	1893	Sayı 1 (10 Ocak) – Sayı 25 (15 Aralık)	392
IX	1894	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 23-24 (15 ve 16 Aralık)	372
X	1895	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (30 Aralık)	372
XI	1896	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (15 ve 16 Aralık)	380
XII	1897	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 22-23(15 ve 16 Aralık)	376

⁵ *Bosanska Vila*'nın Aralık 1892 tarihli 30. sayısında derginin basıldığı gün belirtilmemiştir.

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

XIII	1898	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	364
XIV	1899	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	320 ⁶
XV	1900	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (31 Aralık)	352
XVI	1901	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (15 ve 31 Aralık)	408
XVII	1902	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (30 Aralık)	456
XVIII	1903	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (31 Aralık)	452
XIX	1904	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (31 Aralık)	436
XX	1905	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (30 Aralık)	384
XXI	1906	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (31 Aralık)	380
XXII	1907	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (31 Aralık)	384
XXIII	1908	Sayı 1 (10 Ocak) – Sayı 30 (30 Aralık)	476
XXIV	1909	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (30 Aralık)	380
XXV	1910	Sayı 1-2 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	368
XXVI	1911	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (30 Aralık)	372
XXVII	1912	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 23-24 (16 Aralık)	324
XXVIII	1913	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 24 (30 Aralık)	324
XXIX	1914	Sayı 1 (15 Ocak) – Sayı 10 (30 Mayıs) ⁷	168

Dergide, özellikle Servet-i Fünûn şairleri için gösterilen yoğun dikkat, bu topluluğun şairlerinin şiirlerinin çevrilmiş olduğu "Iskrice iz Istočne književnosti" ("Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcıklar") ve "Iz turske lirike" ("Türk Lirik'inden") başlıklarında dikkat çekmektedir. Şiir çevirileri bu başlıklar altında verilmiştir. Bir taraftan *Mensur Şiirler* (1891) basıldıktan sadece birkaç yıl sonra (1911 yılında) ve *Rübâb-ı Şikeste* (1910) yayımlandıktan bir yıl sonra (yine 1911 yılında) *Bosanska Vila* dergisinde bu kitaplardan birkaç şiir çevirisi yapılmıştır. Buradan hareketle o

⁶ Pejanović'in çalışmasında 1899 yılında yayımlanan *Bosanska Vila* dergisinin toplamı 312 sayfa olarak belirtilmiştir (1961:25).

⁷ Derginin, Pejanović'in çalışmasında 15 Haziran 1914 tarihinde neşredildiğine değindiği on birinci ve son sayısına, yapmış olduğumuz detaylı literatür taramasında ulaşamadık (1961: 25).

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

dönemde Türkiye'de öne çıkan ve yayımlanan edebî çalışmaların yakından takip edildiği söylenebilir. *Bosanska Vila* dergisinde, Tevfik Fikret'in beş şiiri ile, Halid Ziya Uşaklıgil'in beş şiiri ve bir hikayesiyle, Nigâr Hanım'ın iki şiiriyle, Mehmet Emin'in ve Celal Sahir'in birer şiiri ile, Hüseyin Cahit Bey'in bir hikâye ile ve Namık Kemal'in bir roman tefrikası ile Türk edebiyatından numuneler ortaya koydukları görülmektedir. Dergide Türk edebiyatından yapılmış çeviriler yanı sıra Rus, Alman, Fransız edebiyatlarından çeviri eserleri de tespit edilmektedir. Tercüme edilen şiirlerde o devrin ağır siyasi (Avusturya-Macaristan dönemi) ve sosyal şartları yüzünden ferdî duygulara ve hayallere yer verilmektedir. Gerçek-hayal çatışması ve arayış motifleri mevcuttur.

Bu çalışmada, Lešnjarević'in yazdıklarına göre 1880 yılları Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan Sırp'ların siyasî gücünün kaybolmasıyla birlikte kültür alanındaki gelişmelerinin azaldığı farkedilir. Bu dönemde Sırp'lar ancak lokal boyutta ve nesilden nesile aktarılan millî gelenekleri sayesinde Slav adını sürdürebildi. Halk şuurunun derinliklerine kazılan bu gelenekler, okul ve kilise gibi resmî kurumlarda korunamadı. 1870 yılında, Bulgar Eksarhlığı kurulduğu için 18. yüzyılın sonunda Slav şuuru genel anlamda tezahür etti. Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan bütün Slav ırkını koruyacak bir devlet sistemi olduğuna inanıldı. Başta Sırbistan ve Makedonya'da Sırp-Slav okulları da açıldı. Fakat beklenenin aksine Bulgar Eksarhlığı, Ortodoks Sırp'ları Yunan papazlarının etkisinden koruyamadı. Sonuçta, Sırp okulları da açılmadı. Sırp'ların millî gelenekleri yasaklandı. Çünkü bu dönemde, Balkanlarda kimiklerin ayrışmalarında belirleyici unsur dil ve din (Ortodoks) olarak kabul edildi. Bulgaristan'da ulus devleti oluşmadığı için toplumun sivil temelleri ordunun eliyle kuruldu. Güçlü merkezî bir devlet, ordu, eğitim kurumları, kilise, Bulgar ulusunun inşasında büyük rol oynadılar. Aynı zaman Bulgar Eksarhlığı, Slav şuurunu redderek Bulgar milliyetçiliğini şekillendirmeye çalıştı. Ayrıca, Slavlara okullarda ana dilde ders imkanı vermedi. Bir taraftan Osmanlı Devleti, daha önce gerçekleştirilen Türk-Sırp savaşlarından⁸ dolayı Sırp okullarının açılmasına izin vermedi. Bu nedenle Sırp çocukları okullarda Bulgarca ve Yunanca öğrendi.

Osmanlı Devleti'nin İstanbul, Selanik, Manastır, Üsküp gibi şehirlerinde liseler kurulduktan sonra 1900 yıllarında Sırbistan ve Makedonya'da ilk ve orta Sırp

⁸ 1876-1877 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Sırp veya Türk-Sırp savaşları çeşitli Sırp devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu arasında Osmanlı'ların Balkanlara genişlemesinden (Ekim 1352, Dimetoka Muharebesi) ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede olan savaşlardır.

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

okulları tekrar açılmaya başlandı. Bu okullar açıldıktan sonra okulların öğrenci sayısı gittikçe arttı. Böylece, Sırp'lar Slav şuurundan vaz geçerek Sırp şuurunu yükseltmeye çalıştılar.

Lešnjarević'in yazısında bulunan verilere göre Osmanlı Devleti'nin son döneminde Kosova ve Manastır vilayetlerinde kurulmuş ilk ve orta Sırp okullarının durumu Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Kosova Vilayeti'nde⁹ İlk Okulların Görünümü

Yeri	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı
Prizren ve civarı	13	26
Priştine ve civarı	10	21
Gilane (Gilan) ve civarı	12	16
(Vuçitrn) Vıçitrın/Vulçitrın ve civarı	4	5
Mitrovica (Mitroviça) ve civarı	5	8
(Peć) İpek ve civarı	8	13
(Novi Pazar) Yeni Pazar ve civarı	6	7
Sjenica (Seniçe) ve civarı	7	8
(Nova Varoš) Yeni Varoš ve civarı	7	10
(Prijepolje) Prepol ve civarı	5	7
Pribor ve civarı	3	3
(Pljevlje) Taşlıca ve civarı	14	19
(Bijelo Polje) Akova ve civarı	4	4
Berane ve civarı	8	12
Üsküp ve civarı	16	25
(Preševo) Preşova ve civarı	11	15
Kumanovo (Kumanova) ve civarı	25	35

⁹ 1877 yılında kurulan Kosova vilâyetinin ilk merkezi Priştine ve 1888'e kadar vilâyet merkezi olarak kalmıştır. Priştine Sancağı 1879 yılında merkez Priştine, İpek, Vulçitrın, Gilan ve Preşova kazalarından oluşmaktayken 1883 yılında İpek sancak merkezi olarak Priştine'den ayrılmış, 1885'ten sonra önceleri Yenipazar Sancağı idaresinde olan Mitroviçe kazası sancak sınırlarına katılmıştır. 1879 yılında Priştine'nin nüfusu kazaları dahil 43.055 Müslüman, 28.091 Hristiyan, 50 Yahudi, 3.926 Kıbtî olmak üzere 75.122 iken , 1900 yılında toplam nüfus 211.114'e ulaşmıştır (Güler, 2019: 40).

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

Tetovo (Kalkandelen) ve civarı	9	19
Gostivar ve civarı	14	19
Kratovo (Kratova) ve civarı	5	6
(Koçane) Koçana ve civarı	2	3
Palanka ('Eğri'Dere) ve civarı	3	5

Tablo 3. Manastır Vilayeti'nde İlk Okulların Görünümü

Yeri (Kazalar ve civarı)	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı
Bitolj (Manastır)	3	8
Prilep (Prilepe) ve civarı	23	30
(Poreç i Kiçevo) Poreç ve Kiçeva	21	24
(Kruševo) Kırşova	1	6
Resan (Resne)	1	2
Ohrid (Ohri) ve civarı	5	8
Debar (Debre) ve civarı	14	19
Solun (Selanik) ve civarı	3	14
Skadar (İşkodra) ve civarı	2	4

Kosova ve Manastır Vilayetlerinde eğitim hareketi yalnızca merkez Üsküp veya Manastır'da değil, bu bölgelerin tamamında etkili olduğu fark edilmiştir. Bir taraftan her ne kadar bir barışçıl bir yöntem olarak görülürse Sırp'ların okul kurma girişimleri Bulgarlar ile bazı çatışmalara girmesine neden olmuştur. Bu yaşanan çatışmalara rağmen bu bölgelerde ilk okulların açılmasının girişimleri durulmamıştır. Çünkü Sırp'lar bölgede etkilerini arttırabilmek için Osmanlı yönetimiyle gayet uyumlu bir şekilde ilk olarak kilise ve okulları kullanmaya hedeflemiştir. Böylece, Lešnjarević'in çalışmasında Kosova ve Manastır Vilayetlerinde 264 ilk okulun kurulup, bu okullarda 300'den fazla öğretmenin çalıştığı kaleme alınmıştır.

Tablo 4. Kosova ve Manastır Vilayetelerinde Orta Okulların Görünümü

Şehir	Erkek Düz Okulu	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Üsküp	8 yıllık (8 sınıf), bir okul	200	25
Bitolj (Manastır)	4 yıllık (4 sınıf) ,bir okul	100	12
Pljevlje (Taşlıca)	4 yıllık, bir okul	60	10

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırpların Eğitim-Öğretim Görünümü

Veles (Köprülü)	2 yıllık, bir okul	40	5
Prilep (Prilepe)	2 yıllık, bir okul	38	5

Görüldüğü gibi Kosova ve Manastır Vilayetlerinde bulunan büyük şehirlerde iki, dört veya sekiz yıllık erkek düz okullar tesis edilmiştir. Öğrencilerin sayısına göre öğretmenin sayısı da artmıştır. Öğretmenlerin sayısı artınca öğretmen okulunun açılmasına daha fazla ihtiyaç duyulmuştur.

Tablo 5. Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Orta Meslek Okulların Görünümü

Şehir	Karma Okulu	Erkek Okulu	Kız Okulu	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Üsküp	Bir 4 yıllık (4 sınıf) öğretmen okulu	----	----	60	12
Üsküp	----	----	Bir meslek ve ev idaresi eğitimleri (3 yıllık temel kursu ve 2 yıllık yüksek kursu) okulu	100	10 bayan öğretmeni
Prizren	Bir Ticaret Okulu	----	----	40	8
Prizren	----	Bir 4 yıllık (4 sınıf) teoloji okulu	----	60	14
Pljevlje (Taşlıca)	----	----	Bir meslek ve ev idaresi eğitimleri okulu,temel kursu	30	5 bayan öğretmeni

Kosova ve Manastır Vilayetlerinde kurulan orta meslek okulların sürekli bir giderleri için bir kaynağa ihtiyaç vardı. Bu çerçevede bu okullar açılacak her hangi bir şehir veya köylerin etrafında boş duran arazilere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun yanı sıra ticaret veya meslek okullara başvuran öğrencilerin menzuniyetten sonra yeni bir iş bulmaya imkanı da sağlanmıştır. Böylece, devlet bölgede bir taraftan eğitimin diğer taraftan üretim ve gelirin artırılması için gerekli altyapıya oluşturmaya çalışmıştır. Lešnjarević'in tespitine göre Kosova ve Manastır Vilayetlerinde iki meslek ve ev idaresi eğitimleri okul açılmıştır. Bu okullarda 130 öğrenciye 15 bayan öğretmen tarafından ders verilmiştir. Birer öğretmen, ticaret ve teoloji okullarda toplam olarak 160 öğrenci ve 24 öğretmen bulunmuştur. Tüm bu orta ve meslek okulları yatılıydı. Ancak Taşlıca şehrinde bulunan erkek okulu yatılı olmadığı

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde tesis edilmiş diğer yabancı okullar gibi bu Sırp okulları da çok başarılı oldukları ifade edilmiştir. Binaları da çok yeni ve bakımlı oldukları vurgulanmıştır.

Sonuç

Sürelî yayımlar kayda geçirildikleri dönemi objektif aktarmaları sebebiyle yayımlandığı dönemleri incelemeleri için güvenilir ve bazen resmî birer kaynak olarak büyük değere sahiptirler. Bu bağlamda, sürelî yayımlar ekonomik, siyasi, sosyal hareketleri takip etmekle beraber o dönemdeki eğitim-öğretim gelişmelerini tespit etmek de mümkündür. Bu çalışmada Kosova Vilayeti'nde 191 ilk Sırp okulunun kurulduğu ve bu okullarda çalışan 286 öğretmenin olduğu tespit edilmiştir. Manastır Vilayeti'nin ise 73 ilk Sırp okulunun ve bu okullarda görev yapan 115 öğretmenin olduğu ortaya konulmaktadır. Bu iki vilayette tesis edilmiş toplam 264 ilk Sırp okulunda çalışan 401 öğretmenin bulunduğu sonuca varılmıştır. Kosova ve Manastır Vilayetlerinde kurulmuş erkek düz liselerin sayısı beş olup, bu okullarda 438 öğrencinin yanı sıra 57 öğretmenin olduğu belirlenmiştir. Bu iki vilayette iki karma meslek okulu kurulduğu, bu okulların öğrencinin sayısı 100 ve okullarda çalışan 20 öğretmenin olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında iki kız meslek okulunda 130 öğrenci ile 15 bayan öğretmenin olduğu anlaşılmıştır. Sırp ahalinin çoğunlukta yaşadığı bölgelerde okulların sayısı yanı sıra öğrenci ve öğretmenlerin sayısı artıldığı fark edilmiştir.

Neticede Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Kosova ve Manastır vilayetlerinin toprakları merkezden uzak ve ulaşımı zor bir bölgede yer almasına rağmen. Osmanlılar Balkan coğrafyasında önemli bir unsur olan gayrimüslimlerin eğitimine son derece önemsenmiştir. Gayrimüslimler istedikleri yerlerde okullar açabilmişlerdir. Zamanla devletin imkânlarının artması ve yöneticilerin gayretleri sayesinde eğitim kurumları kaza ve köylere kadar ulaşmıştır. Son dönemlerde yapılan yenilikler ve Tanzimat'la getirilen ıslahat düzenlemeleri eğitimi etkilemiş ve klasik eğitim anlayışı yerine modern usullerle eğitim modeline geçilmiştir.

Kaynakça

BABUNA, Aydın (2000), *Bir Ulusun Doğuşu Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Bosanska Vila dergisi-İlk sayısı 16 Aralık 1885, son sayısı 30 Mayıs 1914

EREN, İsmail (1961). "1860 yılından sonra Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya'da yayımlanan Türkçe gazete ve dergileri" *Bilgi Dergisi*, C. XIV, S.163-165, ss.8-10; S. 166-167, ss.11-12

Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885- 1914) Dergisindeki Sırp Yazarların Gözünden Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kosova ve Manastır Vilayetlerinde Sırp'ların Eğitim-Öğretim Görünümü

GÜLER, Nefize (2019), *Salnamelere Göre Kosova Vilayetinde Eğitim-Öğretim*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa

KRUŠEVAC, Todor (1978), *Bosansko-hercegovački listovi u XX. Vijeku*, Sarajevo, Veselin Masleša

NURDOĞAN, Arzu M (2011), “II. Abdülhamit Döneminde Devletin Kosova’da Açtığı Okullar“, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 25, ss. 35-76.

ÖZCAN, Tuğrul (2007), *Merkezî ve Modern Eğitim Kapsamında Osmalı Gayrimüslim Cemat ve Yabancı Okulları*, Ankara, Gece Kitaplığı

ÖZCAN, Tuğur (2017).“II. Abdülhamit Döneminde Gayrimüslim Okullarının İdari ve İşleyişine Dair Bir Değerlendirme”, *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C. I

ÖZCAN, Uğur (2013).“1878-1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti’nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerinde Etkisi”, *AVİD Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.II, S. 1, ss.353-423

PEJANOVIĆ, Đorđe (1949), *Štampa u BiH 1851-1941*, Sarajevo, Veselin Masleša.

PEJANOVIĆ, Đorđe (1961), *Bibliografija štampe u BiH 1850-1941*, Sarajevo, Veselin Masleša.

SARINAY, Yusuf (Bahar, 1999), “Geçmişten Günümüze Kosova”, *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.1

VİLDİÇ, Emina ve Yılmaz DAŞÇIOĞLU (2020), “Bosna-Hersek’te Sırpça Basılmış İlk Sırp Mecmuası “Bosanska Vila” (“Bosna Perisi”, 1885-1914)’da Türk Edebiyatından Çevrilmiş Şiirler ve Bu Şiirlerin İncelemesi.” *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, C. 8, S. 2, ss.157-172.

VİLDİC, Emina (2022), *Saraybosna’daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bulunan (Sarajevski list-Bosanska Vila-Bošnjak-Nada-Behar) Süreli Yayınlarda Türkçe Edebiyat (1850-1918)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Sakarya.